

Մ Ա Յ Ր Դ Ի Ի Ա Ն

ՄԻԻԹԱՐԵԱՆՑ ՎԵՆԵՏԿՈՅ. - Ի Ս. ՂԱԶԱՐ

(Շար. տես Բազմ. 1922 էջ 126)

ԺԵ.

Բարդղղիմէոս վարդապետ այս գրով համառօտու կը ներկայացնէ՝ ի մէջ այլոց՝ Լիվոնոյի մէջ Նոր Տոմարը մտցնելու իր ջանքերը, անոնց շուրջ ծագած հրատապ հարցերն ու հետեանքները:

Գերապատուեցիկոյ և սիրելագունեղի տն տն Մխիթար վարդապետի և Արքայի.

... Թէպէտ ըստ հրամանի Ալփեպիսկոպոսին Փիզոյ գծնունդն փրկչին ըստ լաթիւ նացւոց կատարեցի մեծաւ ցնծութեամբ, սակայն չար և անօրէն ոռոտաւմն խոռվեցուցանելով զղափանցիսն և զայլս ոմանս, սկսան աղմկել թէ և մեք այսուհետեւ չեմք իտար ըստրլած եկեղեցւոյ, և չեմք ուզեր զեկեղեցին Հայոց, որ գոլով դժուար կոիւ, հարկ եղև քէլէնթերին, որ կամէր միատեղ լինիլն գծնունդն, առաքել զպարոն յոհաննանն առ Արհի եպիսկոպոսն, որ տեսեալ զայսպիսի խաժամումս մարդկան զաղմուկն, և զուրաժայնութիւնն, կամ վասն աներևոյթ պատճառի, կամ վասն ոչ առնելոյ յանձն զայս պիսի խոռվութիւնս շիջուցանելոյ, զի առանց հրամանի Կոստանուգայի զոչինչ առնէ, զրեաց ինձ, թէ թոյլ տուր, և զանց արա՛ զոր ինչ խնդրեն Հայք, զի ժամանակն ոչ է դիպուկ, միայն թէ զմաստունս Հաւատոյ, և զկանոնադրութիւնս սուրբ ժողովին պահպանել և ի կիր արկանել ջանա, և այլն: Վասն որոյ կրկին հարկ եղև զհին տօմարն բանեցնել, և զշուրօրնէքն Հայոց նայսմիկ երեք չափաթոցն կատարել:

Իմացանք աստ յալիկոռնայ թէ մեն հալածում է եղեալ յարեւելս, այսպէս զրեալ էր ինձ մինաս վարդապետն սեբաստիոյ հանդերձ բազմաւ բանիւ, նաև լուաք ի բերանոյ Ղափունքին պատրիներոյն, որք եկին աստ ի Թիֆլիզոյ, և ասացին թէ հայք հրամանաւ կաթողիկոսին մերոյ Աստուածատուրին քանտեցին զեկեղեցին մեր նոր ի Թիֆլիզ, և զսրբութիւնն մեր կոխան օտից արարին և զմենաստանն մեր այրեցին, այս լուր զրիւ ևս հաւատեցաւ, որ առ սուրբ ժողովն, առաւել ևս կամեցեալ է կաթողիկոսն հայոց զբոլոր Զահկցոց եկեղեցիսն բլցնել, որք գէմ կալով Լթիներուն Վրացոց Հայոց, գիմեր են աղաղակաւ առ Շահն, և միջնորդութեամբ Էլչիին Ֆռանչալոյ ծանուցեր են թագաւորին զլարին, զոր զործէ կաթողիկոսն Հայոց, և թագաւորն հրաման արած լինի ֆէրմանով, թէ ուր ուրեք գտանիցի կաթողիկոսն Հայոց, ճղեսցեն զփորն նորա, և զկաշին զլիւր նորա բերցեն առ ինքն, և նա վրաստան ի քաղաքն Կորի փախած լինի...:

Ղափունայ թուին փրկչին
1719 յունվարի 23

Նուաստագունեղ ծառայ
Բարդղղիմէոս վարդապետ
միսիծնար առաքելական

ԺԶ.

Այս նամակը ղրկուած է Հռովմայ Ուրբանեան Վարժարանի Ստեփանոս անուն աշակերտէ մը , որ Աստուածաբանութեան դասընթացը լինցնելու վրայ էր, ինչպէս կը կարդանք իր մէկ յաջորդ նամակին մէջ (տես Schiar. Documenti): Մասնաւոր ուշադրութեան արժանի են նամակագրին խօսքերը ուղղուած առ Մեծ Սերաստացին:

Գերայագելույ Արքայ Միխրարի բաղձաւոյ Հօրդ իմոյ
ի տէր բազմաւ սիրով հանդիմադողոյն

Առաջին գիրն գերայագելութեանդ, զոր յղեցեր ի ձեռն մաճառցի քահանային, եհաս առ մեզ հազիւ ի 12 ամսոյս փետրվարի: Իսկ և յետ երեք չորս աւուրց ժամանաց ևս միւսն, զոր գրեալ էիք ի 11 փետր.: Եւ արդ առ երկուսին ի միասին պարտ է ինձ այժմ այսու պատասխանել: Բայց նախ ծանուցանեմ գերայագելութեանդ զայս, թէ եղեալ անշնորհութիւնն և տարակացութիւնն մեր յիրեւաց ոչ թէ եբարց, այլ ոչ ևս նուագեցոյց զսէրն և զմիաբանութիւնն, որ վերակերտեցաւ ի յանդրադարձականաց ճաշնաշմանց սրտից իրեւաց սիրով զգածեցելոց՝ մինչ ներկայք էիք մեզ. նա՛ ևս առաւել հաստատի օր ըստ օրէ սակս կարօտութեանս ջերմագունի վերստին տեսանելոյ զպաւտուականութիւն ձեր: Եւ զի վկայ է տէրն բանիս այսորիկ, զի յետ որ փորձեալ ճաշակեցաք զքաղցրութիւն ձեր, և այժմ վրիպեցեալք եմք ի ներկայութենէ ձերմէ, թուի մեզ թէ կորուսեալ եմք զամենայն միտքարութիւն. մինչ մանաւանդ զոչ ոք ունիմք աստէն ձեզ համանման: Ուստի և բազմիցս ձանձրացեալ մեր ի զգուելի բնութեանց կամ կենցաղավարութեանց յոգունց մարդկանց, սովորք եմ ասել զայս, թէ չիկա՛ն աստէն այլ մարդ մի նման աբբայ Միխրարին, և աշակերտացն նորին. ոչ զի կորուսաք զարսայնպիսիս՝ և այլ. և զի ոչ կարեմ՝ զբանս զայսոսիկ ընդ երկար և պայծառագոյն ճառել, վասն որոյ և ինձ սոյնս լուել պարտ է. մինչ մանաւանդ սրամտութիւն քո՛ խո՛րազէտ բարուք ըմբռնէ զայս ամենայն ինչ: Ապա յետ այսորիկ շնորհակալ եմ զի արժանի համարեցեր ծանուցանել ինձ զփափագեցեալ բացորոշումն որ յազգս ժամոյն հայոց. քանզի արգարի ոչ յայմէ ումեք զայս իմանալոց էի, եթէ ոչ ի գերայագելութենէդ, մինչ ոչ զիտէի ում հարցանել զիրէ այսպիսոյ: Նա՛ ևս իբրու յուսահատեալ էի թէ յառաջանայցէ, և կամ թէ ելանիցէ այսպիսի օգտակար, համեմատ բացորոշումն. զհոգութիւն Գրիստոսի, որ վասն սուրբ արդեանց և քրտանց քոց, թոյլ ոչ ետ զնալ ընդ վայր և փճանալ. կամ ամենեկն զոլ անարդիւնաւոր սակաւագոյն աշխատանքս... Իսկ արդ ամենեքին որք աստէն ճանաչեալ են զքեզ, և որոց անդէն առաքեալ ես զգիրս, միշտ յիշատակեն զքեզ, և մեծարեալ զովն զամենադրուատելի, և հերոգեական զործս գերայագելութեանդ...

Գերայագելութեան քամ

Թուին Գրիստոսի 1719 փետր. 18
ի Հոսոմ

Նուաստ և ջերմանող
ծառայ Ստեփաննոս

ԺԷ.

Ամենափայլուն ապացոյց մ'է անկեղծ ու մտերիմ բարեկամութեան, զոր ցոյց կու տայ Ուրբանեան Վարժարանի ամենապայծառ հայ զէմքը Խաչատուր վ. Էրզրու մեցի՝ առ իւր սրտակցի փարելին Միխրար: Նա իւր վերջին կամքին զործադիր, ու միանգամայն (բացի քանի մը կէտերէ) զլիաւոր ժառանգորդ կը կարգէ «Միխրար Աբրահայրե, կամ զհորա զո՛ւ որ և իյժ յաջորդսն, որ զկնի մանուսն գտանիցի կնկրանի»: Եւսին անգամ մ'ալ կարծես գաղափարակից ու պաշտպան կանգնելով Մեծ Արքային

հեռառես ու գեղեցիկ դիտաւորութեանց ու ծրագրերնիրուն, որոնց դիրքացման մասին այնքան աջակցութիւն ընծայած էր իւր կենդանութեանը:

Կտակէն սկիզբը՝ յետ անուան՝ պարապ թողուած է՝ յայտնի է՝ Հաւատոյ դաւանութեան յատկացուած:

Ապա կը սկսի անմիջապէս մի առ մի նշանակել իր արտայայտութիւնները:

Յատուր Ի յորդի Ապրիլի 1719, Ի Վէնետիկ

Ես խաչատուր Առաքել Քահանայ, և Վարդապետ

Արդ՝ կամիմ ամենին, զի իսկոյն յետ մահուան իմոյ ամենայն կամեցեալքն յինչն ի կատար հասուցին, թողլով զհոգւոյս հոգն գերիմաստ ենթադատութեան Գօմիսաւրին իմոյ աստ յինչն կացուցելոյ: Յայտ առնեմ ի սմին տեղում, թէ ունիմ առ Գերապայծառ Պարոն Աստուածատրոյ Դարձմաննեց Գօնթին, որդ(ւ)ոց հանգուցեալ Պարոն Մարգարին, ութ հարիւր գօռէնթ տուգաթս. և առ Գերապայծառ Պարոն Յովսէփ Գակոբեան Գօնթին Դարձմաննեց, չորս հարիւր գօռէնթ տուգաթս. իսկ զոչինչ պարտս ունիմ:

Ջամնայն գրեանսն իմ յինչն շարագրեալս աստ ի Վէնետիկ տպեալս թողում Մենաստանին Միանձանց Հայոց, որ կայ ի Կղզովն Արբոյն Ղազարու:

Ջամնայն գրեանսն իմ լատինականս և իտալականս, և համահաճայն երկելեզուս, այսինքն՝ Լատինս և Հայկականս ի միասին, և զուտ Հայկականս յինչն ոչ շարագրեալս, թողում Մարիամու, զտտեր Գէորգայ Գոհաննիսեան կոստանդնուպոլսեցոյ Հայկազնոյ:

Թողում Եկեղեցւոյ իմում Սրբոյ Խաչի Հայոց, որ է ի Վէնետիկ, Ին գօռէնթ տուգաթս մի անգամ եւթ:

Թողում բուն քեռ իմում, որ է յԱրզրում, Նոյնի Ստոյայի, Ին գօռէնթ տուգաթս մի անգամ եւթ:

Թողում Տիրուհւոյ Ղուսիայ Հալաճնեց Հայկազնոյ՝ կոստանդնուպոլսեցոյ Ին գօռէնթ տուգաթս մի անգամ եւթ, ի նշան երախտագիտութեան:

Կացուցանեմ և յայտ առնեմ օրինաւոր ժառանգ ամենից պատրաստ դրամոց իմոց, (որոց ութ հարիւր գօռէնթ տուգաթքն, որպէս ասացաւ, են առ Գերապայծառ Պարոն Աստուածատրոյ Դարձմաննեց Գօնթին, որդւոյ հանգուցեալ Պարոն Մարգարին, և չորս հարիւր գօռէնթ տուգաթքն են առ Գերապայծառ Պարոն Յովսէփ Գակոբեան Գօնթին Դարձմաննեց, որպէս ցուցանեն մուրհակքն): զգերապատիւ Տէր Միխիթար Պետրոսի Աբբաճարն Միանձանց Արամազնեայց կարգին Սրբոյն Ամենիկոսի Աբբային, և զամենայն յաջորդս նորա. որպէս զի լիցին յաւէժաբար Տեառք ասացելոց Թ. Մ. գօռէնթ տուգաթքին, և պտղոց նոցին, այսու պարտականութեամբ ի վերայ նորա և նոցա գրեցելով, զի ի պտղոցն նոցին տպագրել տացեն զաշխատասիրութիւնսն յինչն շարագրեալս. բայց այնպէս, մինչ զի գրեանքն տպագրեցեալք ի նոյն պտղոցն, լիցին բացարձակապէս նորա և նոցա. որպէս զի զգրեանսն և զգինսն նոցին վաճառեցելոց, նա և նոցա արասցեն որպէս ինքեանց հաճոյ իցէ:

Գօմիսար յայտորիկ վերջին կամաց իմոց կացուցանեմ զնոյն վերոյյիշեալ Միխիթար Աբբահայրն, կամ զնորա զո՞ ոք և իցէ յաջորդսն, որ զկնի մահուան գտանիցի կենդանի: Հուսկ ապա՝ զվերոյասացեալ Գերապատիւ Տէր Միխիթար Աբբահայրն, օրինաւոր ժառանգ իմ, և միանգամայն Գօմիսար իմ աղաչեմ, զի ողջապէս զընտեսն յինչն աստ յայտ արարեալս լցուցէ յիրում ժամանակի ի փառս Ամենակարողին Աստուծոյ, և ի պատիւ Ամենափառաւոր միշտ կուսին Մարիամու և Սրբոցն Աստուծոյ, գիտելով, թէ յիրաւի ընդունելոց է զառաւանձիկ վարձս ի պարգեհատուն ամենայն բարեաց, յորմէ և ես հայցեմ նմա զամենայն բարեյաջողութիւն, և զայս զի յերկինս ի միասին կենակից լինիմ մարթնացոր, գերշնիկ և գերանական կեանս վայելելով: Այսպէս եղիցի, ի գովութիւն Աստուծոյ Ամենաբարեւոյ և Ամենամեծի, և ի պատիւ Ամենակարողնոց միշտ կուսին Մարիամու և Սրբոցն Աստուծոյ. Ամէն:

Ես նոյն խաչատուր Առաքել Քահանայ, յայտնեմ հաստատեմ.

(Շարունակելի)

Հ. Ղ. ՏԱՅԵԱՆ